

**GERTRUDIS TOSCÀ,
HETERODOXA “ALUMBRADA”**

El cas de Gertrudis Tosca, interessant en molts aspectes, ens revela alguns conflictes interns de l'Església, la repressió de les dissidències dins del mateix catolicisme. Dissidències que poden adoptar la forma d'irreverència, blasfèmia, sacrilegi, superstició –sanadores, bruixes- o d'heterodòxia doctrinal, herètica, com en aquest cas, farcit d'heterodòxia mística, credulitat supersticiosa i morbositat sexual.

Gertrudis Tosca –als documents *Getrudis* o *Jetrudis*- és una dona singular, que esdevé en la primavera de l'any 1668, per un període molt curt, una mena de sacerdotessa carismàtica per a un petit cercle a la ciutat de València, un grup format per sacerdots i altres dones, que podem considerar pertanyents al moviment dels *alumbrados*, l'únic cas d'aquesta heretgia al País Valencià.

Fem una ullada prèvia al context de la religiositat hispànica del moment: s'hi aglutinen la intolerància doctrinal, per la qual vetlla la Inquisició, el braç armat de la fe; l'eix central de la devoció tridentina, el miracle de la presència física de Jesucrist mitjançant el sagrament de l'eucaristia; la formidable litúrgia barroca, enlluernant, trasbalsadora, i el fervor, la credulitat i la superstició populars, amb una ànsia permanent de

meravelles, de miracles i manifestacions sobrenaturals, celestials o infernals.

En el cas del País Valencià podem afegir una castellanització entusiasta, seguint l'exemple de la noblesa, de la jerarquia eclesiàstica, especialment a la ciutat de València: tota aquesta espiritualitat -així com gran part de la superstició- s'expressarà en castellà.

Paral·lelament, des del s. XVI hi ha una efervescència religiosa als regnes hispànics: dones i homes s'aboquen a la mística, a la devoció interior i la vida espiritual, en moviments que escapen al control de l'Església, com ocorre amb els *conventículos* o cercles devocionals, freqüentment presidits per dones carismàtiques, com en el cas de Gertrudis Tosca. Conventicles que fàcilment s'esllavissen cap a l'heterodòxia o l'oberta heretgia, unint a les tendències místiques una sorprenent promiscuïtat sexual; l'exemple més notori n'és el dels *alumbra-dos*, grups que floreixen a Castella, Extremadura i Andalusia, absurdament considerats luterans i perseguits i exterminats amb sanya pel Sant Ofici, fins a principis del s. XVII.

Però la tendència reviscolarà més tard, amb la figura capdal de Miguel de Molinos -mort el 1696, després d'onze anys a les masmorres de la Inquisició romana- i la seua *Guía espiritual* (1675)¹, un potent manual devocional considerat herètic. Molinos tindrà una enorme influència, en especial a França, ja al s. XVIII; des d'ell es titllarà de molinista qualsevol símptoma de la tendència mística quietista, basada en l'abandonament absolut de l'ànima a Déu, la relativització de la noció del pecat i dels aspectes formals de la religió i la positivació de la sexualitat.

1- Miguel de Molinos / S. González Noriega (ed.), *Guía espiritual*. Madrid, Ed. Nacional, 1977.

El precedent immediat al conventicle de Gertrudis Tosca² és l'activitat del sacerdot mossén Joan Baptista Oliver, de l'església de Sant Miquel de València. Centre del grup en la primera fase, sempre es manté en la frontera entre ortodòxia i *alumbradisme*, i és denunciado, investigat i processat repetidament per la Inquisició de València, entre el 1647 i 1652, per dirigir diversos cercles espirituals sospitosos de monges i beates, tot i que també és acusat d'exorcismes irregulars, fornicacions, falsos miracles i de posseir dimonis familiars.

Segons els qualificadors del Sant Ofici, el seu discurs *huele a alumbramiento y trato con el demonio*. La seua mística i predicació, efectivament, s'orienten cap al quietisme (*para llegar a suma perfección y amar a la divina magestad... se deve de aniquilar el alma con esta perfecta umildad y resignación*).

En les audiències no s'humilia i es capté amb enteresa i fins i tot arrogància davant els inquisidors, cosa que no el beneficia gens. Finalment és condemnat a privació perpètua de confessar, exorcitzar i ensenyar *en cosas de espíritu*, confinat a la ciutat de València i posat sota l'obediència d'un supervisor: queda completament fora de joc, i continua acumulant-se un degoteig de delacions contra ell, algunes de relatives a Gertrudis, fins i tot després de la mort de mossén Oliver.

2- Les nostres fonts són els processos contra Lluïsa Josà i mossén Oliver, respectivament Archivo Histórico Nacional (AHN) Inquisición 1786, exp. 4 i 2-1. Halickzer dedica al cercle de Gertrudis Tosca unes pàgines (1993, 440-443 i 1998, 142), així com Francisco Pons (1991, 207-223 i 2019, 74-77). Vegeu també el meu article "Gertrudis Tosca, sacerdotessa "alumbrada" de València. Una primavera d'amor i mística herètica (1668)". *Recerques. Història, economia i cultura*, n° 78, 2021.

En el moment del seu procés (1669) Gertrudis té vint-i-vuit anys, dos fills, i és casada amb un comerciant acomodad, Vicent Lligasa, un home religiós que sovint és absent de sa casa, al Peu de la Creu, i sembla que no sap res del que hi ocorre. Gertrudis és una de les seguidores més fervents de les tertúlies espirituals a casa de mossén Oliver, que la meravella amb el seu poder d'endevinar els pensaments *que interiormente pasaban a esta*, la convenç amb la seua mística quietista, i a qui ella culparà *a posteriori* d'haver-la fet passar *contra su gusto por tales obscenidades y miserias*.

Jerònima Oliver, la primera delatora del conventicle, el 31 de març del 1667 qualifica Gertrudis d'*hija espiritual íntima de el dicho doctor Oliver*, i li atribueix aquestes herètiques declaracions: *que no ay para qué sermones ni hacer otras devociones, sino rendirse a Dios y darse a plazer y deportes, como yr al Grao, paseos, bailar y decir chanzas y palabras de entretenimiento*.

La dedicació a mossén Oliver no exclou la rivalitat amb alguna altra beata del cercle: fra Jeroni Monverde declara que *en una ocasión dicha Getrudis y doña Thomasa Aliaga, también su discípula, se dieron de bofetadas en casa de dicho doctor Oliver*; i segons el relat d'un altre monjo, fra Cenedo, Joan Casanyes, sastre que freqüentava també les reunions, en aquella ocasió va haver de separar-les, i li va amollar a Gertrudis:

-Y vuesa merced es la que tiene fama de tan santa?

Ella li va contestar *con tanta altivez y sobervia que se escandalizó de oyrla el dicho Casañes, y se bolvió al Doctor Oliver, que estava presente, y le dixo estas palabras:*

-Y esta es la que vuesa merced dize que tiene tan grande espíritu?

També són membres assidus del cercle de mossén Oliver dos religiosos, mossén Josep Torres, estudiant llicenciat de vint-i-vuit anys, que creia que Gertrudis i mossén Oliver *eran dos columnas en quien estribava la Iglesia... las almas más santas y perfetas della*. I mossén Remigi Josà (*Choza* als documents), de trenta-cinc anys, vicari a la mateixa església de mossén Oliver, Sant Miquel, que en el moment del procés acaba d'obtenir un benefici a la catedral. Tots dos senten, com veurem, una violenta passió per Gertrudis, barreja de carnalitat i espiritualitat.

Arriba un moment en què el conventicle s'independitza del seu fundador i passa a reunir-se a casa de Gertrudis, mantenint com a centre espiritual la capella de la Comunió, a l'església de Sant Miquel, on ella mateixa declara que *era maestra para enseñar cosas de espíritu, y no había menester libros para enseñar, y que ya no había menester al doctor Oliver*. Tal com havia profetitzat aquest, que *dios guardava a la dicha Getrudis para grandes cosas*, ella esdevé la dirigent carismàtica del grup, al qual s'incorporen diverses dones.

Una que hi apareix de tant en tant és Teresa Benages, casada de trenta-sis anys; havia estat fa temps criada de Gertrudis, i de vegades acudeix a les reunions perquè *le dan algún pedazo de pan, pero también por algún género de curiosidad*. Teresa fa la segona denúncia contra el conventicle, l'11 de maig del 1668, davant els inquisidors Juan González de Tejada i Francisco de Saravia, per consell del seu confessor, a qui ha contat el que hi ha vist. Abans, quan Teresa servia a casa de Gertrudis, diu, *nunca vio nada de esto*, i sempre l'havia tinguda per dona virtuosa. Després de contar els fets, acaba la declaració dient que ha avisat mossén Torres que tot això *había de parar en la Inquisición*.

Però el desencadenant de l'acció del Sant Ofici serà un altre. Un germà de Gertrudis, fra Francesc de València, monjo caputxí, mestre de novicis al convent de la Magdalena de Massamagrell, es presenta a sa casa i observa tot de coses estranyes, com ara que la seua germana és objecte d'adoració pels membres del grup, i expeditivament s'hi enfronta. Segons declara mossén Torres, *se exasperó... reprehendiendo ásperamente a la dicha Getrudis, su hermana, y también al dicho vicario*, mossén Josà. Mossén Josep Navarro, beneficiat també a Sant Miquel i incorporat a darrera hora al conventicle, és present en el moment de l'arribada de fra Francesc:

...no convenía ni estava bien dexarse vesar ni abraçar de nadie, porque aunque Dios la huviese concedido semejantes gracias, no convenía que hiciese publicidad de ellas, sino que lo guardase todo en secreto, y la sobredicha se exasperó mucho de esto, y le dixo al dicho religioso que tubiese cuidado consigo, que ella se le tendría de sí y de su casa.

El mateix dia fra Francesc, acompanyat del seu cunyat Joan Coleja, va a veure mossén Oliver, a qui conta el que ha vist. Aquest dóna la raó al caputxí, que *esso era ser sectaria*, i tots dos acorden aturar les activitats del conventicle: fra Francesc prohibeix a la seua germana anar a Sant Miquel i trobar-se amb cap membre del grup, i fa apagar la llàntia que mantenien encesa a casa, com a símbol de l'adoració al santíssim en el cos de Gertrudis.

Arran la intervenció de fra Francesc, els tres religiosos del cercle *entraron ya en reparo y en escrúpulo*, i comencen a sospitar el que els espera; mossén Torres i mossén Josà corren a entrevistar-se amb mossén Oliver, que els diu *que eran unos sectarios, que se fuessen aprissa al tribunal*, cosa que fan immediatament, per mediació del canonge arcedià mossén Ba-

llester, consultor del Sant Ofici, el qual presenta al tribunal, el 9 de juny, l'informe que ha redactat amb un resum de l'afer.

És obvi que mossén Oliver té por de veure's involucrat i arrossegat en la caiguda de Gertrudis, se'n desvincula, i de fet l'avisava que quan declare en la Inquisició no esmente res del seu discurs quietista, *del camino que enseña de rendimiento*. També passa per casa de mossén Oliver el marit de Gertrudis, Vicent Lligasa, quan s'assabenta del que ha ocorregut:

-*Señor doctor, qué embelecocos son estos que en mi casa ay una lámpara con motibo de que en el pecho de mi muger se conserva el santísimo sacramento...?*

-*Señores, de mí se a apartado la señora Getrudis, y no me trata tiempo ha.*

El 8 de juny Teresa Benages, que havia fet ja una delació, torna a presentar-se a la Inquisició, ara amb l'acord dels membres del conventicle; Gertrudis li ha pregat, diu, que quan declare sobre les seues *liviandades venéreas* les descriga de manera que sembla que ha estat coaccionada, *violentada*, però Teresa afirma que *es mentira la violencia y disgusto que suponía la dicha Getrudis, por haverla visto y oido que hacía dichas cosas voluntariamente*.

Comença així el procés, que com és habitual és llarg: la burocràcia del Sant Ofici és meticulosa i lenta, cada pas es consulta amb l'inquisidor general i el *Consejo de la Suprema Inquisición*, la Suprema, molt intervencionista, i els inquisidors no tenen pressa: el temps corre al seu favor. Tots els implicats declaren voluntàriament, és a dir, sense haver estat citats o detinguts prèviament. En primer lloc, les dones.

El 16 de juny del 1668 compareix Teresa Aliaga, que concorria esporàdicament a les reunions del grup, les activitats del qual diu que *no le parecían lícitas*. El 26 Àngela Sinisterra,

vídua beata de seixanta-quatre anys, atreta a les tertúlies espirituals per la seua amiga Lluïsa Josà i per la fama de Gertrudis, *muger de mucha virtud y doctrina*.

Segueix Lluïsa Josà, vídua de quaranta anys, germana de mossén Remigi, a qui professa una fe cega, i veïna de Gertrudis; els dos religiosos del grup faran servir el seu estudi del carrer de la Corona per trobar-se amb aquesta. Declara el 10 de juliol *en el quarto del señor Inquisidor más antiguo -González-*, en comptes de fer-ho a l'audiència, per preservar la confidencialitat, en tractar-se d'un cas delicat. Lluïsa confessa de pla: ha estat *tan ciega y engañada que no sólo pensava no pecar pero aun juzgaba obrar perfectamente*, i tot perquè en la seua ignorància creia que el que el seu germà donava per legítim no podia ser pecat. Ara, però, reconeix que *todos los actos torpes, fuera del uso del matrimonio, son pecado mortal*, i les pràctiques del grup *las tiene por embustes y de mala doctrina*.

Les següents, també a la cambra de l'inquisidor, són el 14 de juliol Josepa Climent, soltera de vint-i-set anys, assídua a les reunions, i el 22 Vicenta Gibert, casada de vint-i-nou anys, que hi solia anar amb la seua fillastra Úrsula, també casada, però darrerament se n'havien apartat, *pareciéndole a esta mal dichas cosas, no ha buuelto más a la casa de la dicha Getrudis*.

Una frase que segons Vicenta va dir Gertrudis crida l'atenció dels inquisidors: *que hiciesen qüenta que Dios había criado otro Dios en la tierra*, referint-se a ella mateixa, una clara heretgia. El 24 de juliol fan venir altra volta Josepa Climent, a qui interroguen sobre això, però ella només diu haver sentit a Gertrudis *que Dios la había dado gran poder para poder dispensar en muchas cosas*. El mateix dia Lluïsa Josà és tornada a interrogar sobre la qüestió, però diu no saber-ne res; preguntada per les fornicacions a l'església de Sant Miquel, terrible sacrile-

gi locatiu, tampoc. L'interés dels inquisidors, es veu clarament, s'adreça als aspectes jurídicament més incriminatoris.

Hi ha una aturada en el procés, però uns mesos després, l'11 de desembre del 1668, és cridat el rector de Sant Miquel, mossén Alfonso de Tudela, de cinquanta-quatre anys, per a que declare sobre les reunions del conventicle a la capella de la Comunió. Diu que els les va prohibir, que *si querían conversaciones que las tuviesen en su casa, porque se murmuraba mucho de dichas conversaciones* i a ell tampoc no li agradaven gens, *porque era indecencia lo que se hacía en dicha capilla, haciendo sinagoga de ella* i perquè *se guardavan dél*. Tant era així que li ho va contar al canonge Fuster, vicari de l'arquebisbe, el qual li va advertir *que andubiese este con cuidado* i que *no lo permitiese*, per la qual cosa mossén Tudela els va fer fora de Sant Miquel.

I el 24 de gener del 1669 declara per fi Gertrudis Tosca, davant dels inquisidors González y Juan de Casteldases. Confessa haver caigut en l'heretgia a causa de la seua ignorància i vanitat, però també acusa mossén Torres d'haver estat l'instigador principal de les seues *miserias y fragilidades*. Com que està *preñada y de próximo al parto* se suspén la seua declaració a meitat, i quan un temps després és citada per reanudar-la, *se tubo relación de que avía muerto*.

Arriba el torn dels homes: el 29 de gener declara mossén Josep Torres, que confessa haver actuat per *ygnorancia y ceguedad*; els inquisidors li demanen si mentre ocorria el que ha contat es confessava, i ell respon que ho feia amb mossén Josà, precisament el seu cómplice, però no del que feia amb Gertrudis, perquè no pensava que fóra pecat.

El 8 d'abril es presenta mossén Remigi Josà, que ara lamenta haver tingut un *concepto tan ciego de la santidad de una muger llamada Getrudis*.

l'11 d'abril del 1671 fa la seua declaració mossén Josep Navarro, que només havia assistit tres voltes a les sessions a casa de Gertrudis, animat per mossén Josà; en la primera es va trobar *turbado de los sentidos*, però de seguida va sucumbir seduït per ella, tot i estar *con mucho recelo de que era cosa mala*.

Tots tres religiosos experimenten una singular fascinació per Gertrudis, en particular el més jove, mossén Torres, que l'afalagava dient-li que tenia *Luz de Dios*, li havia expressat el seu desig de tenir-la com a *maestra de espíritu*, i ella el va acceptar com a “governat”.

Què és el que ocorre, la primavera del 1668, en aquest conventicle del Peu de la Creu, que provoca tanta inquietud? Intentem explicar-ho.

Gertrudis s'erigeix en directora espiritual del grup, que sovint es reuneix a la capella de la Comunió, de Sant Miquel, on ella *como doctora, les enseñava*, “usurpant” com a dona el que és privilegi dels homes i dels sacerdots, el magisteri religiós. Sempre amagant-se de mossén Tudela, el rector, Gertrudis hi exposa la mística quietista *alumburada*, seguint la tendència de mossén Oliver: *rendirse a la voluntad de Dios... aunque sea en cosa de pecado... que se pase por ello, precisamente porque Dios lo a ordenado*, una visió amb un deix panteista: *amar aquella misma voluntad con que Dios ha permitido el pecado*.

Tots els membres del cercle tenen un gran concepte de Gertrudis, que arribarà a l'adoració amb l'excusa de la conservació de les “espècies”: tenen la revelació que quan ella com-brega, conserva les hòsties -Jesucrist- al pit; mossén Torres calcula que Gertrudis alberga més de mil formes, és un reliquiari vivent. Seguidament passen a adorar el santíssim en el seu cos, una fússió mística i eròtica molt característica dels *alumbrados*. Amb els seus complements: li cremen incens i li

encenen una llàntia, símbol d'adoració a la presència física de la divinitat.

Així, les reunions del grup, tant a casa de Gertrudis com a Sant Miquel, es converteixen en adoracions, on tots els presents, homes i dones, li besen les mans y *los pechos, así desnudos como cubiertos, y la cara, así en los ojos y voca*. Segons declara Teresa Benages, *casi era de continuo el lewantarse a besarla, porque decían que no podían contenerse, porque veneravan al Santísimo Sacramento que estava en ella*. Mossén Torres, el més exaltat, *se arrodillaba ante ella... reberenciándola como a santa*. Mossén Josà confessa que *la vesava también el pecho, ya descubierto, sobre la carne, ya cubierto con su ropa, como lugar en el qual entendía este que estava Christo nuestro señor*.

També pensaven que Gertrudis tenia poder delegat de Déu per dispensar *de qualquiera ley positiva, natural o divina*, un poder inèdit fins i tot entre els sants cristians: semblen considerar-la una mena d'emanació o representant de la divinitat. Mossén Josà, doncs, li lliura les almoines que rep per les ànimes, per a que ella hi pregue, i li confia els secrets de confessió; la seua germana Lluïsa pensava que Gertrudis havia esdevingut impecable, com els àngels.

I mossén Torres deia que era per damunt de sants i d'àngels, que no sols Déu la dispensava del sisè manament, cosa que no havia fet amb cap altre sant, sinó que *con el acto carnal con Getrudis se sacaría alma de Purgatorio*. Insisteix molt en el concepte de *Luz de Dios*, que li atribueix; sent per ella una adoració il·limitada: *parecía avía Dios depositado y vaciado en ella su omnipotencia... Getrudis tenía comisión universal de Dios para conseguir y mandar cualquier cosa, haciendo lícito lo que era pecado*.

Tanta és la fe del grup que la inciten a obrar un miracle: li porten un germà *del conde del Real, ciego*, per a que li atorgue la vista; Gertrudis presenta una certa resistència, *que ella ni quería dineros por esso ni sabía de milagros*, però finalment hi accedeix, *le puso los dedos en los ojos, diciéndole que confiara en Dios, que si le importava la vista se la daría*. Tanmateix, conclou al seu informe mossén Navarro, *aun está ciego dicho cavallero*.

Gertrudis mateixa assumeix aquest paper divinitzat: afirma que mossén Oliver no *la había entendido, porque dios la había dado más luz a ella que a él*, i com la resta del conventicle, és convençuda que posseeix clarividència, *conocía los interiores*, i gaudia del *don de penetrar espíritus y saber si yvan las almas al Purgatorio*. Un privilegi delicat, aquest darrer, ja que l'Església vetlla amb zel pel seu monopoli en la comunicació amb el més enllà, el qual li proporciona una sanejada economia. De fet, Lluïsa Josà li consulta la destinació espiritual del seu difunt marit, i Gertrudis li diu que ja no cal resar per ell, perquè és al cel.

També afirmava que podia *dar y tomarse la comunión de su mano*, gravíssima usurpació de l'estatut sacerdotal, encara més en tractar-se d'una dona. Altres afirmacions netament herètiques de Gertrudis, que *avía ella sentido en sí el gozo que sintió la madre de Dios al encarnarse su hijo*, i la que interessava especialment als inquisidors: en paraules de Vicenta Gilbert, *que Dios había puesto otro Padre santo allí, que era ella*, i segons mossén Torres, que *tenía más poder que el summo Pontífice*, i encara més, *que Dios había criado otro Dios en la tierra, diciéndolo por sí misma*.

Una volta, quan mossén Navarro es vestia per oficiar missa a Sant Miquel, Gertrudis li va amollar:

-*Desse prissa.*

Ell li va preguntar qui ho manava, i Gertrudis digué:

-*Yo, que mandando yo lo manda dios, y esto lo repitió por dos vezes.*

Heterodòxies escandaloses, i també el frenesí sexual característic dels *alumbrados*, un alliberament legitimat amb la mística quietista.

Segons la delació de Teresa Benages, l'iniciador va ser mossén Torres, que convencia Gertrudis, davant de tot el grup, que *...consintiera en que se dexase conocer carnalmente de él, diciendo que tales actos carnales cometidos con la dicha Getrudis no eran pecado mortal, y así no había necesidad de confesarse de ellos, antes eran perfección de la dicha Getrudis y del dicho Torres y de los demás que la conociesen carnalmente, porque Dios quando quería subir a un alma a alto grado de perfección, permitía que pasase por aquellas miserias para purificarla más...*

Josepa Climent el recolza: si era voluntat de Déu, *que lo executase*, i Gertrudis s'hi avé, *pues Dios lo quería así*. Comencen doncs les fornicacions quasi rituals amb mossén Torres, a les quals s'hi apunta també mossén Josà:

...mosén Remigio Chosà se había quedado a dormir dos noches con la dicha Getrudis, y que la una de dichas noches se acostaron dicho vicario, Getrudis y Luisa, hermana del vicario, en una misma cama, y que había conocido carnalmente a la dicha Getrudis... y que la segunda noche durmió el dicho vicario con la misma Getrudis y con la dicha Ángela, todos tres en una cama, y que había conocido carnalmente a la dicha Getrudis... y que aquello lo había echo el vicario por perfección de dichos vicario y Getrudis, y que lo fuera también de todos los que la cono-

ciesen carnalmente... esto pasó estando ausente el dicho Vicente Lligasa, marido de la Getrudis, que aquellos días había ydo a visitar al santo Pasqual Baylón.

Més tard, continua declarant Teresa, s'hi afegeix encara el tercer sacerdot, mossén Navarro, a instàncies de mossén Torres:

...Torres le persuadía a dicho Navarro que se llegase a vesarla a la dicha Getrudis... le instava diciendo que pecava en no hacer lo que los demás, porque Dios lo permitía así, y entonces la dicha Getrudis se levantó... se sentó en las rodillas de dicho mosén Navarro, donde estuvo una buena hora besándole ella a él y diciéndole que había de pasar por los actos carnales que los otros habían tenido con ella para que Dios le quisiese a él... le hicieron subir arriba al dicho Navarro, el qual tuvo acto carnal con la dicha Getrudis, según ella después, quando baxó, lo dixo... Torres la preguntó que si había seminado mucho el dicho mosén Navarro, y ella dixo que sí, pero que le parecía que no había llegado bien... mosén Navarro... estava avergonzado de lo que se decía.

Al seu informe, l'arcedià Ballester, en parlar d'aquesta disbauxa sexual, para l'atenció en el sacrilegi, que les fornicacions tenen lloc *algunas vezes en lugar sagrado y capilla de Comunión*, i en el tarannà *contra natura* de la relació amb una de les dones del grup: *Jusepa Climent ha deseado ser varón para imitarles, y ha tenido tocamientos con ella.*

Lluïsa Josà declara els mateixos fets; la nit que el marit de Gertrudis no hi era i ella i el seu germà van dormir a sa casa, mossén Josà *tuvo cópula carnal con la dicha Getrudis dos veces*. Lluïsa creia el que li havien dit, que això no era pecat, tot i que amb *perplexidad*.

D'altra banda, Gertrudis donava a entendre que tot plegat era per a ella *mortificación y padecer por un solo dios, para hacerla más perfecta*. I mossén Torres afirmava que *quantas más veces la conociesen carnalmente a dicha Getrudis, tanta más perfección alcançaban los que la conocían carnalmente*, i segurament per aquest motiu dit religiós *la conoció carnalmente muchas veces en diferentes días*.

Gertrudis, espantada per les conseqüències de l'afer, quan declara a la Inquisició fa per llevar-se culpes: ha estat incitada per mossén Torres, que *havían de llegar a acto carnal*, i ell i mossén Josà la convencien que *todo lo que esta hacía era voluntad de Dios, y así le pareció era gusto de Dios*. També confessa els contactes lèsbics amb Josepa Climent, la qual *tubo tocamientos con sus manos en las partes verendas de esta, diciéndola a esta que Dios quería pasase esta por aquellas miserias*.

Mossén Remigi Josà també descriu les relacions sexuals amb Gertrudis, justificades amb calçador per la cobertura mística:

...este entendía ser todo lícito, quanto dicha Getrudis decía o permitía se hiciese, por deshonesto que fuese... Dios la mortificava con las acciones deshonestas, a que ella decía tenía mucha abersión...este trató muchas veces carnalmente con ella, no sólo en su casa de ella, sino también en lugar sagrado, como fue en la capilla de la comunión de San Miguel, y assímismo en el confesionario de dicha Iglesia... este y Torres se retiravan con ella para conocerla carnalmente, estando alguna vez los referidos presentes, y la dicha Getrudis sentía también que dichos actos carnales no eran pecado, porque decía que Dios había tomado aquel medio para mortificarla, por quanto ella era muy adversa a semejantes torpezas... Getrudis le dixo a este que no era pecado conocerla a ella carnalmente, y por esto lo executó... alguna vez

se halló presente el uno al otro, este y Torres, quando conocieron carnalmente a la dicha Getrudis ...este executó quatro actos carnales en dos ocasiones con la dicha Getrudis en presencia, la una vez, de la dicha Ángela, y la otra de la dicha Luisa.

I mossén Josep Navarro finalment, la participació del qual en el conventicle té lloc en el darrer moment i per insistència dels altres dos religiosos. La primera volta, tot i que Gertrudis el va abraçar i besar ell no va notar cap *sentimiento venerio*, i va quedar parat en veure que tots els presents feien el mateix amb ella, *para tener mayor presencia de Dios*. En la segona visita Gertrudis li va demanar si havia tingut *acto carnal* alguna vegada, i en respondre-li que no, ella li va dir *que tubiese acto carnal con ella, y que no tubiese escrúpulo de que fuese pecado, porque decía que de esse modo la mortificava nuestro señor*.

Convençut pel que li deien, mossén Navarro *conoció carnalmente a dicha Getrudis*, i després ella, preguntada per mossén Torres, va comentar que *este no era para casado, que era medio capón y otras obscenidades*. Tanmateix, aquella mateixa nit mossén Navarro hi va tornar i *tubo otro acto carnal con ella, teniendo la crehencia de que era lícito tener cópula carnal con dicha Getrudis*.

El 2 de juny del 1674 els inquisidors González, Hermenegildo Giménez i Tomás de Cossío –com veiem, es renoven amb freqüència- convoquen els qualificadors per a que establesquen el dictamen teològic dels pecats comesos pels membres del conventicle: han estat temeraris, amb *ydolatría material* i *sospecha vehemente de heregía*.

Les dones implicades són tractades pel Sant Ofici amb benevolència, i només castigades a penes espirituals, penitències... de fet, en el cas de Lluïsa, arrossegada pel seu germà sa-

cerdot, *atendiendo a su ygnorancia y a su façilidad en el creer, se escusa de formal malicia*. Però Lluïsa ha mort ja, en agost del 1671, tres anys abans d'aquesta qualificació, i els inquisidors en suspenen la causa.

Amb els religiosos empren més rigor, en especial la Suprema, que augmenta les penes inicialment proposades pel tribunal de València: són condemnats a presó, desterrament i pèrdua de béns i de beneficis eclesiàstics.

Mossén Remigi Josà, el més culpable a ulls dels inquisidors -ja que mossén Torres té l'excusa de la joventut, i mossén Navarro d'haver estat animat per ells- és condemnat, a més, a dos anys de serveis als pobres, que no arribarà a complir, ja que mor a l'hospital d'Alacant el 26 de maig del 1675. Mossén Josep Navarro es torna boig a les presons secretes del Sant Ofici i el tanquen a les gàbies dels folls furiosos de l'hospital de València -gàbies que tornarem a trobar més endavant-, fins que mor l'1 de maig del 1693³.

L'ús de la religió per part de sacerdots per aconseguir accedir al cos femení no sols no és cap novetat, sinó una constant al llarg dels s. XVII i XVIII, com testimonien els nombrosos processos per sol·licitació en confessió⁴, protagonitzats pel sacerdot que, emparat en el seu poder i impunitat, abusa d'una confessant.

Si l'entrebanc per a la satisfacció sexual és la noció de pecat, es fa indefugible la temptació d'esborrar aquesta noció o difuminar-la, i això significa la caiguda en l'heretgia. Els confes-

3-Haliczer, 1993, 442 i Pons, 1991, 209-211.

4-Sobre la *sollicitatio ad turpia in confessione*, vegeu les monografies de Sarrión 1994, Alejandre 1994, Dufour 1996, Haliczzer 1998 i Toldrà 2017.

sors enxampats, però, per no ser tractats com a heretges deixen ben clar que no creuen en els “errors” que han sostingut per acostar-se a les dones –bàsicament que mantenir relacions sexuals amb ells no és pecat-, sinó que tot ha estat resultat de la seua feblesa humana, la famosa *fragilidad*.

En el cas dels *alumbrados* i concretament en aquest conventicle crec que hi ha bona cosa d’aquest fenomen, amb la particularitat que és una dona la qui ultrapassa els límits tolerables de la moral sexual per a l’època.

I això només com a part de l’ambiciosa assumpció o apoderament –usurpació, per a l’Església- per Gertrudis d’un paper i un protagonisme negats a la dona en el catolicisme: el lideratge religiós, el magisteri teològic, el sacerdoci amb l’exercici dels sagraments, i encara més enllà, fins a l’extrem d’assumir una mena de representació personal de la divinitat, una autèntica epifania.

Les creences i les pràctiques d’aquest grup suposen, doncs, un trencament i una desobediència absoluts, fet del qual els seus membres no semblen gaire conscients, però; el mateix mossén Oliver, suposat mentor seu, s’horroritza en assabentar-se’n. Tanmateix, malgrat aquest capteniment obertament dissident, és cridaner que la devoció inicial i central del conventicle no deixa de basar-se en l’adoració a l’eucaristia, en aquest cas herèticament dins del cos de Gertrudis.

El conventicle de Gertrudis Tosca constitueix un cas força interessant i únic al nostre país de l’aflorentment de models de religiositat alternatius a l’ortodòxia tridentina, “desviacions” o dissidències més o menys herètiques, acarnissadament encalçades i desarticulades per la Inquisició: el tarannà monolític del catolicisme hispànic no és espontani, sinó resultat de l’activitat històrica del Sant Ofici, que aniquila qualsevol novetat.

Pels seus trets, cal enquadrar aquest grup dins dels *alumbados*: quietisme doctrinal, qüestionament de la jerarquia eclesiàstica, dels sagraments i d'elements formals de la religió, així com l'establiment de les relacions sexuals com a sagrament. L'element més original, de fet ben excepcional, és el sacerdocí femení assumit per Gertrudis i la seua divinització i adoració.

Malgrat la seua singularitat i estranyesa als nostres ulls, la primavera d'amor del 1668 del cercle de Gertrudis Tosca s'explica per la conjunció dels diversos processos històrics de què hem parlat, combinats amb trets personals com ara el desig sexual reprimat de tots els protagonistes, llur credulitat, inclosa Gertrudis, les seues innegables vanitat i transgressora voluntat de poder, estimulades per l'adoració que rep, i també l'enorme fascinació que exerceix sobre homes i dones.